

УДК 398.47:[392.51:636.5](477)

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2022.03.685>

**«НЕ КУГУТ СТУПАЄ,
А ДОЛЯ ТВОЯ...»:
ШЛЮБНІ ДИВІНАЦІЇ
ЗА ПОВЕДІНКОЮ
СВІЙСЬКИХ ПТАХІВ
В ЗИМОВІЙ ОБРЯДОВОСТІ
УКРАЇНЦІВ**

Олена СЕРЕБРЯКОВА

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1039-2920>

кандидатка історичних наук,

наукова співробітниця,

Інститут народознавства НАН України,

відділ етнології сучасності,

проспект Свободи, 15, 79000, Львів, Україна,

e-mail: o-sereb@ukr.net

Метою розвідки є висвітлення пласту звичаєво-обрядових і світоглядних явищ, пов'язаних із ворожбою про шлюб за допомогою свійських птахів.

Об'єктом дослідження є традиційний світогляд і звичаєво-обрядова культура жителів різних регіонів України, а *предметом* — ворожіння про шлюб на основі спостереження за поведінкою свійських птахів, до яких вдавалися українці під час зимових календарних свят. З огляду на віщі здатності півня та курки охарактеризовано локальні повір'я та прикмети, пов'язані з передбаченням подружньої долі.

Джерельною основою статті є матеріали польових досліджень, краєзнавчі розвідки, праці ХІХ — поч. ХХІ століття.

Методологія розвідки ґрунтується на загальнонаукових методологічних принципах та основних вимогах, які ставляться щодо праць історико-етнологічного спрямування.

Ключові слова: ворожба (ворожіння, дивінації, мантичні дії/практики), українці, півень, курка, зерно, вода, копійки, дзеркало, хліб, вуглина, шлюб.

Olena SEREBRYAKOVA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1039-2920>

candidate of Historical Sciences (= Ph. D. in history),

researcher of the department of Modern Ethnology

of the Ethnology Institute

of the National Academy of Sciences of Ukraine,

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: o-sereb@ukr.net

**«NOT A ROOSTER STEPS, BUT YOUR
DESTINY...»: MARRIAGE FORECASTING
BY BEHAVIOR OF DOMESTIC BIRDS
IN THE WINTER RITUALS OF UKRAINIANS**

Folk divination is an important component of the ancient and traditional culture of Ukrainians in particular of calendar ritualism.

The aim of the offered article is coverage of the layer of customs and rituals, worldview phenomena associated with the divination about the marriage with the help of domestic birds.

The *object* of the research is the traditional worldview, the customs and rite culture of the inhabitants of Ukraine, and the *subject* — the marriage mantic ritual actions by the behavior of domestic birds, which carried out during winter calendar holidays. The *basis* of the article are the materials of the field research, local folklore articles and works of the nineteenth and the beginning of the twenty-first centuries.

The *methodology* of this work is based on general scientific methodological principles and the basic requirements that apply to the works of historical and ethnological direction. The author uses a various methods (field observation, comparative-historical, comparative, reconstructive, structural-semantic and method of cross-cultural comparisons).

Attention is drawn to the prophetic abilities of the rooster and the chicken, which have been known since ancient times. Mantic actions (for example, with different symbolic attributes etc.), local beliefs and signs related to predicting marital destiny based on observation of the behavior of domestic birds during the winter calendar holidays of residents of different regions of Ukraine are analyzed. By interpreting certain signs, unmarried people tried to predict who will be the first to get married, who will «manage» the family, what will be the character of the marriage partner, how family life will turn out etc. Mostly such mantic actions were performed by girls, less often by boys or collectively. Similar calendar matrimonial divinations and beliefs existed in other Slavic peoples.

Keywords: mantic actions/practices (divination), Ukrainians, cock, hen, grain, water, coins, mirror, bread, coal, marriage.

Вступ. Метою розвідки є висвітлення пластичності звичаєво-обрядових і світоглядних явищ, пов'язаних із ворожбою про шлюб за допомогою свійських птахів. Об'єктом дослідження є традиційний світогляд і звичаєво-обрядова культура жителів різних регіонів України, а предметом — ворожіння про шлюб на основі спостереження за поведінкою свійських птахів, до яких вдавалися українці під час зимових календарних свят. З огляду на віщі здатності півня та курки охарактеризовано локальні повір'я та прикмети, пов'язані з передбаченням подружньої долі. Джерельною основою дослідження є матеріали польових досліджень, краєзнавчі розвідки, праці XIX — поч. XXI ст. Статтю написано у продовження попередніх напрацювань авторки у сфері мантичної традиції українців, пов'язаних із залученням до ворожби домашніх тварин [1; 2; 3].

Основна частина. Серед різних ворожінь зимового циклу свят українців виокремлюються також матримоніальні дивінації «за участю» півня і курки, яких у народі здавна наділяють віщими здатностями, шлюбно-еротичною та продукуючою символікою [4, т. 3, с. 60, 62; т. 4, с. 28, 32, 33]. Найпростіший варіант ворожильного ритуалу виглядав так. В Андріївський вечір (або на Різдво, Меланки) дівчата сипали на долівку купки зерна («скільки дівчат — стіки кучок зерна»), заносили до хати півня (курку) та за поведінкою птахи намагалися довідатися майбутнє. За повір'ями, чиє зерно вона найперше клюватиме, та дівчина першою вийде заміж [5, арк. 8; 6, арк. 57, 87; 7, с. 333, 335; 8, с. 220; 9, с. 404]. Подекуди на Чернігівщині вірили, що «як до пари клює, то пара буде. А як ні, то ні» (с. Мрин); «на катору нагадять, та не поїде» (с. Смяч) або для такого ворожіння, яке відбувалося опівночі на Андрія, зазвичай вибирали чорну курку (м. Прилуки) [7, с. 377, 386; 10, арк. 8 зв.].

На Холмщині подібні дивінації здійснювали на вечорницях. Проте тут прикметною ознакою весілля в запуски вважали визбиране півнем зерно, розсипане перед дівчиною. Відданиці, чиє зерно він оминув, ще дівуватимуть упродовж року [11, с. 11].

У те, що півень здатен провістити дівочу долю, вірили й на теренах Наддніпрянщини (Черкащина). У с. Ковтуни на Золотоніщині дівчата, зібравшись на вечорниці, пекли коржики, позначали їх, розклада-

ли, а тоді господиня хати заносила «віщого» птаха. Вислід ворожби пояснювали так: «*которий первий клюкне, та перва заміж вийде, як другий, то друга*» [12, арк. 288]. У схожий спосіб у с. Вереміївка на Чернобаївщині ворожили з булочками або варениками [7, с. 333].

Інші мантичні обрядодії здійснювали в Андріївський вечір на Закарпатті. Дівчина на порі, що хотіла довідатися, чи віддасться в найближчі м'ясиці, йшла ввечері до курника й стукала черевиком об банти, де сидять кури. Відповідь їй «підказувала» стать птаха: якщо на стук обізвався півень, вірила, що вийде заміж, коли курка, то «буде ще сидіти». У цьому ж локусі своєрідно ворожили на Одещині: «Свічкою закопчували блюде, обмащувались тією сажею і вночі заходили в курник, де мали у цілковитій темряві ловити півня... Якщо дівчині вдавалось, то вважали, що вона матиме доброго чоловіка» (с. Андрієво-Іванівка) [8, с. 220; 13, с. 269].

Аби передбачити, хто старшуватиме в майбутній сім'ї, у с. Жабиня на Зборівщині на Андріївських вечорницях до хати приносили півня і курку, ставили «від порога» у мисці пшеницю і спостерігали, хто її першим їстиме. Якщо півень, то, за повір'ям, подлянок, головою дому буде чоловік, а якщо курка, то жінка. У такий спосіб по черзі ворожили усі присутні відданиці [14, с. 191].

Доволі часто на свято Андрія українки завбачували шлюбне прийдешнє ще і так. Півня і курку зв'язували хвостами, саджали під сито, а коли вони заспокоїлися, випускали і дивилися, хто кого перетягне. Якщо це була курка, то, за народними віруваннями, дружина матиме вплив на чоловіка і старшуватиме над ним. Якщо півень, то навпаки [9, с. 404; 15, с. 261; 16, с. 7; 17, с. 27; 18, с. 37].

Унаслідок виконання подібних мантичних дій, яким передувало накривання ситом птахів, що їх занесли до кімнати, відданиці мали змогу привідкрити таємниці майбутнього сімейного життя. Скажімо, у с. Жабиня (Зборівщина), про нього довідувалися за такими прикметами: якщо після їхнього відпущення вони обернуться до себе головами, то дівчина «ворожка», житиме в злагоді зі своїм чоловіком, а якщо хвостами, то на неї чекають сварки і непорозуміння. У разі, коли півень пішов убік від курки, вірили, що вірогідним є неминуче розлучення або подружня зрада [14, с. 189].

Андріївські та новорічні мантичні практики з півнем, якому у хаті на підлозі розкладали зерно, гроші, воду, були добре знані на теренах Гуцульщини, Бойківщини, Покуття, Наддніпрянщини, Поділля, Волині, Слобожанщини, Південної степової України. Це різновид клеромантичних дій, коли обираючи певний символічний атрибут, майбуття віщував саме цей птах. Його поведінку тлумачили однотипно: поїдання зерна (пшениці, жита, проса, гречки), клювання копійок означало, що дівчина справлятиме весілля з добрим господарем, багатієм, пиття води — пияком, споглядання в дзеркало — «фраєром гоноривим», гулящим або хвальком. Якщо півень нічого не робитиме, наречений буде лінюхом [5, арк. 60; 7, с. 54, 60, 69, 112; 12, арк. 63, 223, 267, 309, 353; 14, с. 189; 19, арк. 55, 90; 20, арк. 66; 21, арк. 17; 22, арк. 6; 23, с. 70; 24, с. 125; 25, с. 21; 26, с. 159; 27, с. 80; 28, с. 219; 29, с. 190]. Перед початком ворожби напередодні Андрія лемківчанки садовили півня під сито (села Коросненщини і Ясельщини), а мешканки Полтавщини — в діжу, яку ставили під ікони [30, с. 5; 31, с. 211—212] (іл. 1).

Подекуди на Гуцульщині набір ворожильних атрибутів був ширшим. Так, на свято Андрія дівчина на долівку сипала зерна, поруч клала шматок хліба, вуглину, миску з водою, копійки, дзеркальце. До ворожіння вона залучала свою матір, яка заносила до хати півня, промовляла «*Не кугут ступає, а доля твоя, якої в Господа достойна*» та опускала його на землю. Крім згаданих традиційних пояснень поведінки птаха, інші знаки тлумачили так: якщо він візьметься до вуглини — чоловік допомагатиме в хаті, клює хлібець — усе перекадатиме на плечі дружини [32, с. 195]. А, скажімо, на Наддніпрянщині вірили, що наречений буде ковалем, якщо півень «уголь збиратиме» [7, с. 264].

Цікавий зразок дивінацій, які здійснювали «і на Щодрую, і на Голодну кутю», маємо з теренів Полісся. Ось як відбувався мантичний звичай у с. Хотівля на Чернігівщині: «*А то це знаю, що петуха бралі. Тьотка Маруся каліє круг такі нарисавала, ми у не удома і петуха пустіла. Паклала вугаль, хліба, воду, гліну белу. І що вано вперед дзявбане. Як хлеб, так буде багати, а як вугаль, то пагана, буде чорна жизнь, як вади напетца, так алкоголік буде. А бела гліна, так хароші буде, красивий*» [7, с. 356].

Іл. 1. Обрання одного з предметів півнем. Реконструкція обряду. Фото М. Левіна

За такою ж прикметою про своє майбуття довідувалися жителі Наддніпрянщини, які подібно ворожили на Святвечір. Так, у с. Чубівка (Черкащина) для курки по колу розкладали дзеркало, хрест, зерно, шматок хліба та ін. Наприклад, ознакою весілля вважали вінок (букетик), який вона дзьобнула першим. Натомість, хрест віщував його власниці швидку смерть [7, с. 331].

За відомостями початку ХХ століття, у селах Куп'янського повіту (Харківщина) колективні (дівочі і парубочі) дивінації за поведінкою домашньої птиці дублювали на свято Андрія і Меланки. Із того, як поведе себе курка чи півень, якого кожен приносив із курника (їстиме, питиме, співатиме, битиметься з іншими, ховатиметься), робили висновок про характер майбутнього чоловіка чи дружини [33, с. 63]. Схожі мантичні дії з такою ж метою, щоправда на Голодну кутю, у першій половині ХХ століття гуртом чинили у с. Кустолово-Суходілка на Полтавщині [7, с. 226].

Спільні ворожіння дівчат і парубків колись практикували й на теренах Наддніпрянщини та Покуття. За віруванням жителів с. Богуславець (Золотоніщина), якщо хлопцеві, скажімо, двічі «попадеться» півень, йому судилося багаторазове одруження: «*...І він два рази зносить [з курника] і два рази півня. Усі [дівчата] сміялися, що це ти будеш два рази жонатий — не куриця йому попадалася, всегда півень. Як дівчині півень, то це ще нічо, а як хлопцеві, то це вже негарно, буде жениться до кінця жизни*». У Мишині (Коломийщина) вірили, що «*як [курка] літає, то [чоловік] буде по других жінках ходити*» [12, арк. 309; 21, арк. 24].

Як бачимо із повідомлення І. Беньковського (запис кінця ХІХ століття), за аналогією пояснювали висліди андріївської ворожби з куркою й у селах Волині (на Старокостянтинівщині). Так, якщо вона кидалася до води і жадібно її пила, суджений буде гірким п'яницею, якщо їла — ненажерою; як кричала, літала, билася — розбишакою; коли спокійно і весело ходила — дівчина матиме тихого і спокійного чоловіка [34, с. 101—102].

Із запису О. Боряк (2003 рік) довідуємося про залучення до мантичного процесу мами і бабусі інформаторки. Його здійснювали на Святий вечір в одному зі слобожанських сіл. Окрім традиційних тлумачень поведінки півня, зустрічаємо й інші цікаві «пророцтва»: якщо він «до куриці близько підсяде — значить жінку буде любити», підійде до відданиці — вона швидко пошлюбиться: «*Петух підійшов до мене, значить я в цьому році мала вийти заміж. І в тому році я вийшла заміж*» (с. Кримки на Донеччині) [7, с. 50].

За даними Л. Дем'яна (запис 1936 року), в околиці Вишніх Верецьких на Новий рік бойківчанка передбачала свою долю за тим, «що буде курка робити як наїсться». Поклавши серед хати дзеркало, списаний папір, воду і пшеницю, впускала птаха та пильно спостерігала. «*Як курка наїсться і нап'єся води, а потім позерає на папір, то на дзеркало, то дівчина тоді радуєся, що того року віддасться за файного і мудрого хлопця. А якщо курка далі їсть і не дивиться на дзеркало і папір, то дівчина сумує, бо тоді буде мати лінивого і паскудного чоловіка, а якби тоді курка здохла, то тоді дівчина не віддала би ся ніколи*» [35, арк. 35].

Висновки. Отже, як бачимо, у різних регіонах України мали певне поширення також своєрідні дівочі (чи спільні дівочі і парубочі) ворожіння про шлюб на основі спостереження за поведінкою свійських птахів. Потрактуючи певні прикмети, неодружені особи намагалися передбачити свою подружню долю — хто першим одружиться, хто «керуватиме» в родині, яку вдачу (характер), професію і зовнішність матиме шлюбний партнер, як складеться сімейне життя тощо. Подібні календарні матримоніальні дивінації та вірування побутовали і в інших слов'янських народів [36, с. 467, 468; 37, с. 51, 56; 38, с. 17, 27; 39, с. 22; 40, с. 321; 41,

с. 314]. З огляду на історичні свідчення про те, що домашніх тварин (зокрема й півня, курку) наділяли вищими здатностями ще у старожитні часи, можливо, такі етнографічні реалії є відгомном архаїчної міфо-ритуальної традиції.

1. Серебрякова О. Дівочі ворожіння за голосом домашніх тварин (карпатознавчі студії). *Łemkowie, Bojkowie, Rusini — historia, współczesność, kultura materialna i duchowa*. Słupsk; Zielona Góra; Svidnik, 2015. Tom V. S. 727—741.
2. Серебрякова О. Зимові ворожби за поведінкою собак на теренах Черкащини. *Наукові записки*. Івано-Франківськ, 2015. Вип. 13—14. С. 150—157.
3. Серебрякова О. Локальні особливості ворожіння за участю собаки та kota на Покутті. *Народознавчі зошити*. Львів, 2016. № 2 (128). С. 398—404.
4. *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*: в 5-ти т. Под ред. Н.И. Толстого. Москва: Международные отношения, 2004. Т. 3: К (Круг) — П (Перепелка); 2009. Т. 4: П (Переправа через воду) — С (Сито).
5. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 588.
6. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 701.
7. *Етнографічний образ сучасної України. Корпус експедиційних фольклорно-етнографічних матеріалів*. Т. 6. *Календарна обрядовість*. Голов. ред. Г. Скрипник. НАН України; ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. Київ, 2016. 400 с.: іл.
8. Вадим К. Ворожби птахів. *Життя і Знання*. Львів, 1938. Ч. 7—8. С. 219—220.
9. Зеленин Д.К. *Восточнославянская этнография*. Москва: Наука; Главная редакция восточной литературы, 1991. 512 с.
10. *АНФРФ ІМФЕ НАНУ*. Ф. 14—5. Од. зб. 653.
11. Тисович М. Звичаї й вірування на св. Андрея. *Мета*. Львів, 1938. 7 січня. Ч. 1 (348). С. 11.
12. *Архів ІН НАНУ*. Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 608.
13. Петрова Н. Календарна обрядовість українців Миколаївського р-ну Одеської області середини ХХ ст.: нові польові матеріали. *Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу: зб. наук. пр.: матеріали Міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання»*. Одеса, 2011. С. 267—278.
14. Медведик П. *Село Жабиня на Зборівщині. Весілля, народні звичаї та обряди*. Тернопіль: Лілея, 1996. 224 с.
15. *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом: материалы и исследования, собранные д. чл. П.П. Чубинским*. Санкт-Петербург: Типография В. Безобразова и Комп., 1872. Т. III. Народный дневник. 490 с.
16. Пеленичка О. Андріївський вечір (Народні обряди і звичаї). *Жінка*. Львів, 1935. Ч. 24. С. 7.

17. Воропай О. *Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис: у 2 т.* Мюнхен: Укр. видавництво, 1958. Т. 1. 456 с.
18. Курочкін О.В. *Новорічні свята українців: традиції і сучасність.* Київ: Наукова думка, 1978. 192 с.
19. *Архів ІН НАНУ.* Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 533.
20. *Архів ІН НАНУ.* Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 659.
21. *Архів ІН НАНУ.* Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 704.
22. *Архів ІН НАНУ.* Ф. 1. Оп. 2. Од. зб. 787.
23. Копержинський К. Календар народньої обрядовості новорічного циклу. *Первісне громадянство та його пережитки на Україні.* Київ, 1929. Вип. 3. С. 14—97.
24. Мисюк І.Ю. *Гірська веселка.* Снятин: ПрутПринт, 2000. 288 с.
25. *Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян.* Сост. Маркевич Н.А. Киев: Добровольное общество любителей книги УРСР, 1991. 174 с.
26. Дикарев М. Народний календар Валуйського повіту (Борисівської волості) у Вороніжчині. *Матеріали до українсько-руської етнології.* Львів, 1905. Т. VI. С. 113—204.
27. Доманицький В. Народний календар у Ровенським повіті, Волинської губернії. *Матеріали до української етнології.* Львів, 1912. Т. XV. С. 62—89.
28. Мойсей А.А. *Магія і мантіка у народному календарі східнороманського населення Буковини.* Чернівці: Друк Арт, 2008. 320 с.: іл.
29. Korpernicki I. Przyczynek do etnografii ludu ruskiego na Wołyniu. Z materyjaków zebranych przez P. Zofiję Rokossowską we wsi Jurkowszczyźnie w pow. Zwiąhelskim. *Zbiór wiadomości do antropologii krajowej.* Kraków, 1887. Т. XI. Dz. III. S. 130—228.
30. Хомик В. *Звичаї та обряди лемків. Наше слово.* Варшава, 1963. № 23. С. 5.
31. *Сборникъ свѣдений о Полтавской губерніи.* Составилъ А.В. Богдановичъ. Полтава: Типографія Губернскаго Правленія, 1877. 283 с.
32. Маковій Г.П. *Затоптаний цвіт: народознавчі оповідки.* Київ: Укр. письменник, 1993. 205 с.
33. Иванов П. *Жизнь и поверья крестьян Купянскаго уезда, Харьковской губерніи.* Харьков: Печатное Дело, 1907. 216 с.
34. Бѣньковскій И. Дѣвичій праздникъ св. Андрея. *Кіевская старина.* Київ: Типографія Г.Т. Корчакъ-Новицкаго, 1895. Т. 51. Кн. 12. Декабрь. С. 100—103.
35. *АНФРФ ІМФЕ НАНУ.* Ф. 14—3. Од. зб. 6.
36. Афанасьев А.Н. *Поэтические воззрения славян на природу. Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований, в связи с мифическими сказаниями других родственных народов: в 3 т.* [Б. м.]: [б. и.], [б. г.]. Т. 1. 800 с.
37. *Простонародныя примѣты и повѣрья, суевѣрные обряды и обычаи, легендарные сказанія о лицахъ и мѣстахъ. Собралъ въ Витебской Белоруссии Н.Я. Никифоровскій.* Витебскъ: Губернская Типо-Литографія, 1897. 337 с.
38. *Русский народ, его обычаи, обряды, предания, суеверия и поэзия.* Собр. М. Забылиным. Москва: Автор, 1992. 616 с.
39. Дмитриева С.И. *Фольклор и народное искусство русских Европейского Севера.* Москва: Наука, 1988. 240 с.
40. Gołębiowsky Ł. *Lud polski. Jego zwyczaje, zabobony.* Warszawa: Drukarnia Gąteżowskiego i spółki, 1830. 328 s.
41. Federowski M. *Lud białoruski na Rusi litewskiej. Materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877—1891.* Т. 1. Kraków: Wydawnictwo Komisji antropologicznej Akademii Umiejętności, 1897. 509 s.

REFERENCES

- Serebriakova, O. (2015). Maidens' divination based on the voices of domestic animals (Carpathian studies). *Lemkos, Boykos, Ruthenians — history, modern times, material and spiritual culture.* Slupsk; Zielona Gora; Svidnik (Vol. 5, pp. 727—740) [in Ukrainian].
- Serebriakova, O. (2015). Winter divination of dog behavior in Cherkasy region. *Naukovi zapysky* (Issue 13—14, pp. 150—157). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
- Serebriakova, O. (2016). Local features of divination with the participation of a dog and a cat in the Pokuttya region. *The Ethnology notebooks, 2* (128), 398—404 [in Ukrainian].
- Tolstoj, N.I. (2004, 2009). *Slavic Antiquities: Ethnolinguistic Dictionary: in 5 vol.* (Vol. 3, 4). Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenija [in Russian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 588. Arc. 1—121 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 701. Arc. 1—104 [in Ukrainian].
- Skrypnyk, H. (Ed.). *Ethnographic image of modern Ukraine. Corps of expeditionary folklore and ethnographic materials. Calendar rituals* (Vol. 6). NAN Ukrainy; IMFE named after M.T. Rylsky. Kyiv [in Ukrainian].
- Vadym, K. (1938). Divination of birds. *Zhyttia i Znannia* (Part 7—8, pp. 219—220). Lviv [in Ukrainian].
- Zelenin, D.K. (1991). *East Slavic ethnography.* Moskva: Nauka; Glavnaya redaktsiya vostochnoy literatury [in Russian].
- NANF IMFE NAN of Ukraine.* F. 14—5. Act. 653. Arc. 1—10 [in Ukrainian].
- Tysovyeh, M. (1938, 7 January). Customs and beliefs at St. Andrew. *Meta* (Part 1 (348), p. 11). Lviv [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU.* F. 1. Op. 2. Od. save 608. Arc. 1—354 [in Ukrainian].
- Petrova, N. (2011). Calendar ritualism of Ukrainians of Mykolayiv district of Odesa region in the middle of the XX th century: new field materials. *Calendar ritualism in the life of the ethnos: collection of scientific works: materials of the International Scientific Conference «Odessa Ethnographic Readings»* (Pp. 267—278). Odesa [in Ukrainian].
- Medvedyk, P. (1996). *The village of Zhabyntia in the Zboriv region. Weddings, folk customs and ceremonies.* Ternopil [in Ukrainian].

- Chubinsky, P.P. (1872). *Folk diary. Proceedings of the ethnographic-statistical expedition to the Western Russian region, equipped by the Imperial Russian Geographical Society: materials and research collected by P.P. Chubinsky* (Vol. 3). Sankt-Peterburg [in Russian].
- Pelenychka, O. (1935). St. Andrew's evening (Folk rites and customs). *Zhinka* (Part 24, p. 7). Lviv [in Ukrainian].
- Voropaj, O. (1958). *Customs of our people. Ethnographic essay: in 2 vol.* (Vol. 1). Munich: Ukr. edition [in Ukrainian].
- Kurochkin, O.V. (1978). *New Year's holidays of Ukrainians: traditions and modernity*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 533. Arc. 1—183 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 659. Arc. 1—186 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 704. Arc. 1—489 [in Ukrainian].
- Archive of the IN NANU*. F. 1. Op. 2. Od. save 787. Arc. 1—200 [in Ukrainian].
- Koperzhynsky, K. (1929). Calendar of folk rites of the New Year cycle. Original citizenship and its remnants in Ukraine (Issue 3, pp. 14—97). Kyiv [in Ukrainian].
- Mysiuk, I.Yu. (2000). *Mountain rainbow*. Sniatyn: PrutPrynt [in Ukrainian].
- Markevich, N.A. (Ed.). (1991). *Customs, beliefs, cuisine and drinks of Ruthenians*. Kyiv: Dobrovol'noye obshchestvo lyubiteley knigi URSR [in Russian].
- Dykarev, M. (1905). People's calendar of Valuysky district (Borysiv volost) in Voronezh region. *Materialy do ukrains'ko-rus'koi etnol'ogii* (Vol. VI, pp. 113—204). Lviv [in Ukrainian].
- Domanytskyy, V. (1912). People's calendar in the Rivne County, Volyn Guberniya. *Materialy do ukrains'koi etnol'ogii* (Vol. XV, pp. 62—89). Lviv [in Ukrainian].
- Mojsej, A.A. (2008). *Magic and mantic in the folk calendar of the East-Romanian population of Bukovina*. Chernivtsi [in Ukrainian].
- Kopernicki, I. (1887). The sketch to the ethnography of the Ruthenians in Volyn from the materials collected by Mrs. Zofija Rokossowska in the village Yurkivshchyzna. *Zbior wiadomosci do antropologii krajowej* (Vol. 11, pp. 130—228) [in Polish].
- Khomyk, V. (1963). Lemko's customs and rites. *Nashe slovo*, 23, 5. Warshava [in Ukrainian].
- Bogdanovich, A.V. (1877). *Collection of information about the Poltava province*. Poltava: Tipografiya Gubernskago Pravleniya [in Russian].
- Makovij, H.P. (1993). *Trampled flower: ethnographic stories*. Kyiv: Ukr. author [in Ukrainian].
- Ivanov, P. (1907). *Life and beliefs of the peasants of the Kupyansk district, Kharkov province*. Kharkov: Pechatnoye Delo [in Russian].
- Ben'kovskiy, I. (1895, December). Maiden Feast of St. Andrew. *Kiyevskaya starina*. Kyiv: Tipografiya G.T. Korchak-Novitskago (Vol. 51, book 12, pp. 100—103) [in Russian].
- NANF IMFE NAN of Ukraine*. F. 14—3. Act. 6. Arc. 1—128 [in Ukrainian].
- Afanasyev, A.N. *Poetic views of the Slavs on nature. Experience in the comparative study of Slavic legends and beliefs in connection with the mythical tales of other hundred peoples: in 3 vol.* (Vol. 1). [B. m.]: [b. i.], [b. g.] [in Russian].
- Nikiforovskiy, N.Ya. (1897). *Folk signs and beliefs, superstitious rites and customs, legendary tales of persons and places*. Collected in Vitebsk Belarus N.Ya. Nikiforovskiy. Vitebsk: Gubernskaya Tipo-Litografiya [in Russian].
- Zabylin, M. (1992). *Russian people, their customs, rituals, legends, superstitions and poetry*. Moskva: Avtor [in Russian].
- Dmitrieva, S.I. (1988). *Folklore and folk art of Ruthenians of the European North*. Moskva: Nauka [in Russian].
- Golebiowsky, L. (1830). *Polish people. Their traditions, superstitions*. Warszawa [in Polish].
- Federowski, M. (1897). *Belorussian people in Lithuanian Ruthenia. Materials for Slavic ethnography collected in the years 1877—1891* (Vol. 1). Krakow [in Polish].